

І.М. ЗАЛЯЛОВА*Донецький юридичний інститут МВС при Донецькому нац. університеті*

УДК 343.35+351.74

ДО ПИТАННЯ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ¹

Досліджено співвідношення термінів «втручання», «вплив у будь-якій формі» та «перешкоджання», що вживаються для описування суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст.343 КК України, визначено їх зміст.

Обов'язковою ознакою будь-якого складу злочину є суспільно-небезпечне діяння. У кримінальному законі злочинні діяння описуються різним чином: іноді законодавець розкриває його у диспозиції статті, в інших випадках просто називає, не розтлумачуючи при цьому, нерідко застосовується відсылна або банкетна диспозиція. Різні прийоми описування суспільно-небезпечних діянь у статтях Особливої частини КК України обумовлені особливостями того чи іншого злочину - чим чіткіше описана дія в законі, тим більше гарантій правильного застосування кримінального закону.

Стаття 343 КК України встановлює кримінальну відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу. У диспозиції статті законодавець описує злочинну поведінку як «вплив у будь-якій формі на працівника правоохоронного органу з метою перешкодити виконанню службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень». Що таке «вплив у будь-якій формі на працівника правоохоронного органу з метою перешкодити виконанню службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень», закон не визначає, але тлумачення терміну «втручання» міститься у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 26.06.1992 р. № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів», під яким слід розуміти конкретні дії, спрямовані на перешкоду у виконанні цим працівником службових обов'язків або прийняття неправомірного рішення.

У кримінально-правовій літературі більшість авторів визначають досліджуване діяння як активну поведінку, спрямовану на перешкоджання виконанню службових обов'язків або на те, щоб добитися прийняття незаконних рішень. Цієї думки дотримуються Л.В. Дорош, Г.В. Андрусів, В.А. Клименко, О.А. Чуваков, Л.П. Брич, В.О. Навроцький [1, с.929; 2, с.182; 3, с.772-773; 4, с.705-706; 5, с.801; 6, с.547-548].

Як бачимо, наведені визначення суспільно небезпеч-

ного діяння, передбаченого ст.343 КК, говорять, що втручання в діяльність працівника правоохоронного органу є не що інше як перешкоджання йому виконувати свої обов'язки.

Таким чином, при описуванні аналізованого діяння законодавець використовує два терміни, а саме: «втручання» і «вплив у будь-якій формі», які нібито виступають як синоніми. Крім того, у літературі та на практиці зазначене діяння розтлумачується за допомогою терміну «перешкоджання». У зв'язку з цим виникає питання про співвідношення даних термінів, що не найшло належного висвітлення у спеціальній літературі, тому потребує більш детального наукового дослідження.

В українській мові термін «втручання» означає самочинно займатися чиймись справами, втручатися в чий-небудь стосунки тощо [7, с.394]. Отже, втручання в діяльність працівника правоохоронного органу – це самочинне зайняття особою діяльністю працівника правоохоронного органу, тобто самочинне виконання його службових обов'язків. Самочинне вчинення будь-яких дій означає здійснення особою якихось дій всупереч встановленому порядку і без законних повноважень. Таким чином, втручання в діяльність працівника правоохоронного органу – це здійснення будь-якою особою діяльності працівника правоохоронного органу всупереч встановленому порядку і без законних повноважень.

Що ж означає поняття «вплив у будь-якій формі»?

Слово «вплив» в українській мові означає дію, яку певна особа чи предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета, тиск, діяння. Бути під впливом кого, чого – робити що-небудь, зважаючи на дії, думки певної особи або на певні обставини. [8, с.382].

У кримінально-правовій літературі під впливом розуміють дію, яка справляється на іншу особу з метою змінити її поведінку [6, с.547]. Таким чином «вплив на працівника правоохоронного органу з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень» – це вчинення дій, які певна особа виявляє стосовно працівника правоохоронного органу, чинення тиску на нього з метою змінити його поведінку. Ступінь тиску може бути досить різним, в залежності від певних його проявів. Закон визначає втручання в діяль-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Шепелєва Н.В. (НАВСУ).

ність працівника правоохоронного органу як вплив у будь-якій формі, тобто вчинення тиску будь-яким чином. Діапазон такого тиску дуже широкий.

З'ясувавши значення термінів «втручання» і «вплив у будь-якій формі з метою перешкодити виконанню службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень», спробуємо зіставити ці терміни.

Виходячи з вище викладеного, втручатися в діяльність працівника правоохоронного органу, тобто самочинно займатися його діяльністю, виконувати службові обов'язки останнього всупереч встановленому порядку і без законних повноважень, означає впливати на нього, тобто вчиняти тиск на працівника правоохоронного органу у будь-якій формі з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень.

Отже, при зіставленні назви діяння з його змістом бачимо невідповідність вказаних термінів. Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу є лише однією із форм впливу на нього. Самочинна участь у чомусь і будь-яка дія (тиск), яку певна особа виявляє стосовно когось з метою перешкодити виконанню службових обов'язків – це різні поняття, вони не синонімічні між собою, не відповідають одне одному. Термінологічний зворот «вплив у будь-якій формі з метою перешкодити» значно ширше, ніж термін «втручання», бо охоплює за змістом останній.

Таким чином, можна констатувати, що назва досліджуваної статті не співпадає з її змістом.

Наступним терміном, що використовується при розкритті змісту діяння, передбаченого ст.343 КК, є «перешкоджання». В українській мові «перешкоджання» – це похідне від «перешкода», «перешкоджати». Перешкоджати – бути перепорою для чого-небудь. Створювати завади, заважати. Забороняти комусь, чому-небудь, заважати здійсненню чого-небудь [8, с.752].

Спробуємо зіставити термін «перешкоджання» з термінологічним зворотом «вплив у будь-якій формі з метою перешкодити». Перешкоджання, тобто створення завад, перепон до здійснення чогось – це вплив у будь-якій формі з метою перешкодити, тобто тиск на іншу особу з метою створення завад, перепон до здійснення чогось. Дане співвідношення аналізованих нами термінів показує, що зміст терміну «перешкоджання» і «вплив у будь-якій формі з метою перешкодити» збігаються за змістом. Але останній термін не чіткий, громіздкий.

Спробуємо замінити термін «втручання» у назві ст.343 КК на термін «перешкоджання» і зіставити його з диспозицією ч.1 досліджуваної статті. Так, перешкоджанням діяльності працівника правоохоронного органу є вплив у будь-якій формі на нього з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися прийняття неправомірних рішень. Така назва аналізованої нами статті, на наш погляд, в повній мірі відображає її зміст. Адже мета даної кримінально-правової норми встановити кримінальну відповідальність за діяння, які перешкоджають працівнику правоохоронного органу виконувати свої обов'язки.

На підставі викладеного, вважаємо, що назву статті 343 КК України «Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу» необхідно замінити на «Перешко-

дження діяльності працівника правоохоронного органу».

Термінологічний зворот «вплив у будь-якій формі з метою перешкодити виконанню службових обов'язків працівнику правоохоронного органу або добитися прийняття незаконних рішень» за змістом є не що інше, як створення перешкод до здійснення службових обов'язків працівникові правоохоронного органу, тобто перешкоджання його діяльності.

Таке ствердження дає змогу зробити висновок, що диспозицію ч.1 ст.343 КК необхідно також замінити і викласти як «перешкоджання у будь-якій формі діяльності працівника правоохоронного органу». Таким чином уніфікується назва статті з її диспозицією. До речі, у кримінальному законодавстві термін «втручання» використовується неоднозначно. Крім досліджуваної кримінально-правової норми даний термін зустрічається у назвах ряду норм Кримінального кодексу України, а саме у ст.ст.344 (Втручання у діяльність державного діяча); 361 (Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку); 376 (Втручання в діяльність судових органів); 397 (Втручання в діяльність захисника чи представника особи).

За яке суспільно небезпечне діяння встановлюється кримінальна відповідальність у перелічених вище статтях?

Ст.344 КК встановлює відповідальність за втручання в діяльність державного діяча, під яким у даному випадку розуміється незаконний вплив у будь-якій формі на Президента України, Голову Верховної Ради України, народного депутата України, Прем'єр-міністра України, члена Кабінету Міністрів України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або його представника, Голову Рахункової палати або члена Рахункової палати, Голову або члена Центральної виборчої комісії, Голову Національного Банку України, члена Національної Ради України з питань телебачення і радіомовлення, Голову Антимонопольного комітету України, Голову Фонду державного майна України, Голову Державного комітету телебачення і радіомовлення України з метою перешкодити виконанню ними службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень. Отже, законодавець під втручанням в даному випадку розуміє незаконний вплив.

Виникає питання, чому законодавець, розкриваючи зміст «втручання в діяльність працівника правоохоронного органу» говорить, що це «вплив...», а під «втручанням в діяльність державного діяча» розуміє «незаконний вплив...»? Чи можливо впливати на працівника правоохоронного органу законним шляхом? Якщо так, тоді особа, що законним шляхом втручалася в діяльність працівника правоохоронного органу, підлягатиме кримінальній відповідальності, адже Закон не вказує який саме «вплив» є суспільно-небезпечним. Як, наприклад, кваліфікувати дії прокурора, який надає вказівки органам, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання або досудове слідство щодо порушення кримінальних справ і провадження розслідування? Чи є такі дії прокурора втручанням у діяльність зазначених органів? Безсумнівно. Ці дії прокурор вчиняє відповідно до Закону України «Про прокуратуру». Але виходячи із змісту диспозиції ч.1 ст.343

КК будь-який вплив на працівника правоохоронного органу є кримінально-караним. Досліджувана кримінально-правова норма не називає меж втручання, а їх необхідно встановити.

На підставі викладеного, вважаємо, що з метою удосконалення досліджуваної кримінально-правової норми, передбаченої ст.343 КК України, диспозицію її ч.1 необхідно змінити, додавши до слова «вплив» термін «незаконний», а у назві статті перед словом «діяльність» додати термін «законну».

У ст.361 КК «Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електров'язку» під втручанням розуміється несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженням доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації, створеної та захищеної відповідно до чинного законодавства. У ст.376 КК («Втручання в діяльність судових органів») назва статті збігається з диспозицією, в якій кримінальна відповідальність встановлена за втручання в будь-якій формі в діяльність судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення. Отже, під втручанням слід розуміти самочинне зайняття діяльністю судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків, а не вплив на нього.

Ст.397 КК, яка встановлює кримінальну відповідальність за втручання в діяльність захисника чи представника особи, розкриває назву «втручання» як «вчинення у будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності...». Таким чином, в даному випадку зміст терміну втручання абсолютно не збігається з його змістом в інших статтях. Під втручанням тут розуміється не самочинне зайняття чиймись справами і не вплив у будь-якій формі з метою перешкодити, а вчинення у будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності.

На підставі вище викладеного можна зробити висновок, що законодавець неоднозначно описує діяння, яке називає терміном «втручання». Це може бути вплив у будь-якій формі, незаконний вплив у будь-якій формі, вчинення у будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності, збут або розповсюдження інформації з обмеженням доступом, а у ст.376 КК суспільно небезпечне діяння у диспозиції не описується. Таким чином, порушено принцип однаковості застосування норм кримінального законодавства, що у свою чергу безпосередньо залежить від правильного розуміння використаних у цих нормах термінів.

Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу можливе лише шляхом дії, тобто активної поведінки особи, а чи можна впливати на нього з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень шляхом бездіяльності, тобто пасивної поведінки?

Виходячи із назви статті, вчинити втручання в діяльність працівника правоохоронного органу шляхом бездіяльності неможливо, адже втручання - це завжди дія. Проте, якщо замінити назву статті терміном «перешкоджан-

ня», то це значно розширить сферу використання даної кримінально-правової норми. В такому випадку кримінально-караними стане багато діянь, що суттєво перешкоджають працівникові правоохоронного органу виконувати свої службові обов'язки.

Так, наприклад, якщо особа повинна здійснити які-небудь дії в інтересах правоохоронних органів, але не здійснює таких дій (особа свідомо не надає важливу для діяльності працівника правоохоронного органу кореспонденцію), чи перешкоджає це його діяльності? Безсумнівно. Але втручанням це не можна назвати, тому що «втручання» – це дія. Стаття 351 КК встановлює кримінальну відповідальність за невиконання службовою особою законних вимог депутата. А якщо не виконуються законні вимоги працівника правоохоронного органу? Чи перешкоджає це його діяльності? Так, але втручанням таке діяння назвати не можна. Це є не що інше як перешкоджання. Таким чином, для того щоб зазначені суспільно небезпечні діяння були кримінально караними, назву ст.343 КК і її диспозицію необхідно змінити. Отже, це ще один аргумент на користь того, що термін «втручання» не відповідає змісту діяння аналізованого нами складу злочину.

Таким чином, враховуючи усі наведені аргументи, пропонуємо назву ст.343 КК України змінити, виклавши її як «Перешкоджання законній діяльності працівника правоохоронного органу». Диспозицію даної статті викласти також за допомогою цього терміну з метою уніфікації термінології. Такі зміни суттєво розширять сферу використання кримінально-правової норми, передбаченої ст.343 КК України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар /Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гаврик та ін.; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. –К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. –1196 с.
2. Андрусів Г.В., Бантишев О.Ф., Романюк Б.В. Кримінальне право України. Особлива частина: Посібник. –К.: Вид. Паливода А.В., 2002. –292 с.
3. Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий /Отв. ред.: В.И. Шакун, С.С. Яценко. –К.: А.С.К., 1999. –1088 с.
4. Уголовный кодекс Украины: Комментарий /Под ред. Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. –Харьков: ООО “Одиссей”, 2001. –960 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України /За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. –К.: Атака, 2004. –1056 с.
6. Навроцький В.О. Кримінальне право України. Особлива частина: Курс лекцій. –К.: Т-во “Знання”, КОО, 2000. –771 с.
7. Новий тлумачний словник української мови: В 3-х т. /Укл.: В. Яременко, О. Сліпущко. –К.: “Аконіт”, 2004. –Т.1. –928 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови /Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. –К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. –1440 с.

Надійшла до редколегії 05.07.2005

ЗАЛЯЛОВА И.Н. К ВОПРОСУ ОБ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ВМЕШАТЕЛЬСТВО В ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ РАБОТНИКА ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОГО ОРГАНА

Исследовано соотношение терминов «вмешательство», «воздействие в любой форме» и «воспрепятствование», которые применяются для описания общественно опасного действия, предусмотренного ст.343 УК Украины, определено их содержание.

ZALJALOVA I.N. TO A QUESTION ON THE RESPONSIBILITY FOR INTERVENTION IN EMPLOYEES ACTIVITY OF LAW ENFORCEMENT ORGANS

The parity of terms "intervention", «influence in any form» and "obstruction" which is applied to the description of socially dangerous action stipulated by clause 343 CC of Ukraine is investigated, their contents are determined.

I.V. ЗОЗУЛЯ

канд. техн. наук, ст. наук. співр.

Національний університет внутрішніх справ

УДК (477)65.011.8:[342.5+354.31]

ПРИДАТНІСТЬ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ ДО РЕЗУЛЬТАТИВНОГО ТА ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ЯК МЕТИ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Досліджена оціночно-якісна складова діяльності системи МВС України щодо її придатності до функціонування за призначенням, у тому числі до результативного та ефективного, а також показники результативності та ефективності такого функціонування.

Відомо, що функціонування системи МВС України здійснюється відповідно до обов'язків, завдань і задач, регламентованих як у загальнодержавних, так і відомчих нормативно-правових актах - наприклад, перелік таких обов'язків міліції встановлений статтею 10 Закону України "Про міліцію" [1].

У той же час, задача визначення ефективності означеного функціонування підрозділів, органів і служб системи МВС України все ще ускладнюється відсутністю, поперше, апробованих надійних її показників, по-друге, сертифікованих методик оцінки, і, по-третє - у достатньому ступені висококваліфікованих незалежних експертів, які могли б таку оцінку якісно та у належний строк здійснити. На жаль, той же раніше згаданий Закон України "Про міліцію" не містить яких-небудь вимог до якості чи оцінки ефективності її функціонування¹, хоча особливе значення потреба у таких знаннях набуває саме в процесі реформування системи МВС України². Тому на ранньому етапі нашої роботи ми дослідили критерії оцінки діяльності пореформеної системи МВС України, встановили її базові ознаки [2], запропонували шляхи винайдення ефективних показників цих критеріїв, а також розглянули цільове при-

значення, завдання, обов'язки та професіоналізм як оціночні категорії діяльності системи МВС України тощо [3].

Але разом із тим, як на нашу думку, вже сьогодні, з огляду на нові вимоги Міністра щодо функціонування органів, підрозділів та служб системи МВС України, явно недостатньо просто досліджувати "ефективність її діяльності", бо при певних умовах означена система може бути не здатною не те, що ефективно - але й взагалі функціонувати³. Тому поперед усього треба бути абсолютно впевненим у тому, що система МВС України здатна функціонувати взагалі, у тому числі й при будь-яких умовах, до того ж, бути результативною. А вже потім оцінювати ефективність цієї діяльності та розробляти критерії такої оцінки - до цього надзвичайно простого, але застережливо-сумного умовиводу наводять численні скарги населення на діяльність системи МВС України [5, с. 16; 6]. А якщо

³ Недарма В.Л. Лапшина схильна (судячи за назвою однієї з її статей) оцінювати саме персонал органів внутрішніх справ України, а не його діяльність [4]. Окремим прикладом таких умов є глибоко непродумана реорганізація системи або ліквідація одного з її підрозділів, що може викликати дезорганізацію усієї системи. А досить простим, широко відомим у побуті показником добре мотивованої і налагодженої роботи є продовження праці підлеглими у відсутність керівника.

¹ Стосовно органів, підрозділів та служб системи МВС більш стійким та загальноживаним є термін "діяльність".

² Тут і далі виділення курсивом наші.